

منابع کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی و مقایسه آن با افزایش تعداد دانشجویان^۱

الهه منفرد^۲

چکیده: یکی از مهمترین عواملی که در موفقیت دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی در انجام رسالت فرهنگی و اجتماعی تأثیر بسزایی دارد، داشتن کتابخانه‌ای مجهز به منابع روزآمد و وسایل و تجهیزاتی است که بتواند نیازهای مراجعان خود را به راحتی برآورده نماید و محلی برای پرورش استعدادها در زمینه آموزش و پژوهش باشد. هدف این پژوهش مقایسه روند توسعه منابع کتابخانه‌ای با روند تعداد دانشجویان مشغول به تحصیل رشته پزشکی در دانشگاه‌ها و دانشکده‌های علوم پزشکی سراسر کشور طی سالهای ۱۳۶۵ لغایت ۱۳۷۱ می‌باشد. با این فرضیه که بین روند توسعه منابع کتابخانه‌ای و تعداد دانشجویان مشغول به تحصیل رشته پزشکی رابطه معنی‌داری وجود دارد، بعد از گردآوری اطلاعات از طریق پرسشنامه از ۳۸ کتابخانه مورد مطالعه (جامعه پژوهش) و با استفاده از روش پیمایشی نتایج حاصل از این بررسی تجزیه و تحلیل گردید و فرضیه پژوهش رد شد. در مرحله بعد وضعیت موجود منابع کتابخانه‌های مورد مطالعه با استانداردهای انجمن کتابخانه‌های پژوهشی و دانشگاهی ACRL مقایسه گردید و بر اساس ضوابط موجود در استانداردهای مذکور جهت درجه‌بندی کتابخانه‌های مورد مطالعه، تنها کتابخانه مربوط به دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان با احراز ۵۵ درصد از منابع درحد استاندارد، جزو کتابخانه‌های درجه ۴ شناخته شد.

آموزش پزشکی در سالهای بعد از انقلاب اسلامی در روند تکاملی خود دگرگونیهای فراوان یافته است. هر چند تا آموزش پزشکی مطلوب فاصله وجود دارد، ولی در مجموع گروههای برنامه‌ریزی و دانشکده‌های پزشکی مملکت ما کار خارق‌العاده‌ای انجام داده‌اند که با وجود همه تنگناهای اقتصادی و مشکلات متعدد اجتماعی و سیاسی ناشی از هشت سال جنگ ناخواسته

۱. این مقاله خلاصه پایان‌نامه مؤلف است.

۲. کارشناس مسؤل مرکز مطالعات برنامه‌ریزی و توسعه آموزش پزشکی

نه تنها رسالت آموزشی خود را به انجام رسانده‌اند، بلکه با وجود تمام کاستیها، با افزایش کمی و در بعضی موارد کیفی آموزش پزشکی خدمات شایانی را در جهت تربیت نیروی انسانی مورد نیاز کشور انجام می‌دهند.

بدون شک در راستای افزایش تعداد دانشجویان مشغول به تحصیل رشته پزشکی در هر سال، مجموعه کتابخانه‌های پزشکی نیز باید از توسعه چشمگیری برخوردار باشند تا بتوانند جوابگوی نیازهای آموزشی و پژوهشی آنها باشند. متأسفانه به نظر می‌رسد که توسعه منابع کتابخانه‌های پزشکی در مقایسه با روند دانشجویان رشته پزشکی به کندی صورت گرفته است که این خود مسئله‌ای مهم در امر آموزش و پژوهش با توجه به نیازهای آموزشی و پژوهشی آنها پدید آورده است.

در این تحقیق سعی شده است که:

۱. تصویر روشنی از وضعیت موجود منابع کتابخانه‌های تحت مطالعه در سال ۱۳۷۱ ارائه شود و کمبودها و نارساییهای آنها به تصویر درآید و نتیجه با استاندارد انجمن کتابخانه‌های پژوهشی و دانشگاهی^۱ مقایسه شود و بر طبق درجه‌بندی موجود در استانداردهای مذکور کتابخانه‌های مورد مطالعه درجه‌بندی گردد. حاصل درجه‌بندی کتابخانه‌ها و مقایسه آن با استانداردهای بین‌المللی می‌تواند موقعیت فعلی منابع آموزشی کتابخانه‌های دانشکده‌های پزشکی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور را بهتر مشخص نموده و برنامه‌ریزان را برای تجهیز و تکامل کتابخانه‌ها و ارتقاء سطح کیفی خدمات آنها به منظور پشتیبانی برنامه آموزشی یاری دهد.

۲. آمار دانشجویان مشغول به تحصیل رشته پزشکی به تفکیک دانشکده‌های پزشکی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور ارائه شود.

۳. نسبت تعداد دانشجویان مشغول به تحصیل رشته پزشکی هر دانشگاه علوم پزشکی در ارتباط با مجموعه منابع موجود در کتابخانه‌های وابسته به دانشکده پزشکی هر دانشگاه علوم پزشکی محاسبه شود و نتیجه با استانداردهای انجمن کتابخانه‌های پژوهشی و دانشگاهی مقایسه شود.

سؤالات پژوهش در این تحقیق عبارتند از:

۱. رشد منابع کتابخانه‌ای طی سالهای مورد مطالعه چه روندی داشته است؟
۲. رشد تعداد دانشجویان مشغول به تحصیل طی سالهای مورد مطالعه از چه روندی

برخوردار بوده است؟

۳. آیا تعداد منابع کتابخانه‌های مورد مطالعه در سالهای ۱۳۶۵ لغایت ۱۳۷۱ با استانداردها مطابقت دارد یا خیر؟

استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ACRL

مجموعه این استانداردها ابتدا در سال ۱۹۵۹ به تصویب انجمن کتابخانه‌های پژوهشی و دانشگاهی رسید و در سال ۱۹۷۵ مورد تجدید نظر قرار گرفت و نهایتاً در گردهمایی مورخ ۱۹ ژانویه ۱۹۸۶ انجمن کتابداران آمریکا به تأیید رسید. در این مجموعه برای اهداف، مجموعه، سازماندهی مواد، نیروی انسانی، خدمات، وسایل و تجهیزات، مدیریت و بودجه کتابخانه‌های دانشگاهی معیارهایی در نظر گرفته شده است.

در پیشگفتار این استانداردها آمده است که این "استانداردها برآنند که مجموعه‌ای از شرایطی واقع‌بینانه ارائه نمایند، که در صورت تحقق این شرایط، برنامه‌های یک کتابخانه دانشگاهی از کیفیت و کمیت مطلوبی برخوردار خواهد شد". در این بررسی، استاندارد شماره ۲ که برای مجموعه کتابخانه‌ها منظور شده، ملاک ارزیابی بوده است. برطبق این استانداردها "مجموعه کتابخانه‌ها باید دربرگیرنده همه نوع اطلاعات مدون، شامل مواد چاپی در همه اشکال آنها، مواد سمعی و بصری، مواد مورد استفاده در کامپیوتر، مواد گرافیکی و مواد سه بعدی باشد. بر اساس این استاندارد، حجم مواد چاپی کتابخانه را می‌توان بر اساس فرمول A که در آن عوامل مؤثر در تعیین تعداد جلد‌های مورد نیاز منظور شده، محاسبه کرد. این فرمول به منظور فراهم آوردن یک مجموعه مناسب معیارهایی به شرح زیر ارائه می‌دهد:

۱. مجموعه پایه ۸۵۰۰۰ جلد
۲. برای هر عضو هیئت علمی تمام وقت ۱۵ "
۳. برای هر دانشجوی تمام وقت ۱۰۰ "
۴. برای هر رشته تحصیلی در سطح کارشناسی ۳۵۰ "
۵. برای هر رشته تحصیلی در سطح کارشناسی ارشد بدون سطوح بالاتر ۶۰۰۰ "
۶. برای هر رشته تحصیلی در سطح کارشناسی با سطوح بالاتر ۳۰۰۰ "
۷. برای هر رشته تحصیلی در سطح دکتری حرفه‌ای ۶۰۰۰ "
۸. برای هر رشته تحصیلی در سطح دکتری تخصصی ۲۵۰۰۰ "

هر "جلد" عبارت است از واحد فیزیکی از یک اثر چاپ شده، تکثیر شده، ماشین شده، دستنویس، مجلد یا جای گرفته در یک کلاسور، با جلد مقوایی یا کاغذی، که فهرست‌نویسی و

رده‌بندی گردیده، یا به صورت دیگری برای استفاده آماده شده باشد. میکروفرمها باید به معادلهای جلدی آنها تبدیل شوند. این تبدیل بر اساس محاسبه واقعی یا بر اساس فرمول میانگین هر حلقه میکروفیلم، یا هر ده برگ میکروفرم دیگر معادل یک جلد، صورت می‌گیرد. این استانداردها در زمینه محاسبه مواد سمعی و بصری (به جز میکروفرمها)، فرمول جامعی ارائه نمی‌کند، و دلیل آن را وسعت، دامنه و شکل این قبیل مواد و خدمات متفاوت کتابخانه‌های دانشگاهی بر طبق نیازها و ویژگیهای مؤسسات آموزشی، می‌داند. با اینهمه، به منظور تعیین معادل جلدی این مواد، رهنمودی به این شرح ارائه می‌دهد:

در ارزیابی مجموعه کتابخانه بر اساس فرمول A، موجودی مواد سمعی و بصری را می‌توان به عنوان معادلهای واحد کتابشناختی برشمرد و تعداد آنها را به تعداد مواد چاپی و معادلهای جلدی این مواد افزود. این مواد عبارتند از:

کاست ویدئو، فیلم، دیسک ویدئو (۱ فقره = معادل یک واحد کتابشناختی)، مواد سمعی و بصری، فیلم استریپ، فیلم حلقوی، مجموعه‌های اسلاید و نوار صوتی، مواد گرافیکی از جمله نقشه، و نرم‌افزارهای کامپیوتری (۱ فقره = معادل یک واحد کتابشناختی).

در زمینه مجلات از آنجا که نیاز مؤسسات آموزشی به این مواد بسیار متفاوت است، استانداردهای مورد نظر اعمال یک فرمول جامع را امکان‌پذیر نمی‌داند، ولی به منظور تعیین معادل جلدی مجلات نیز هر عنوان معادل یک واحد کتابشناختی منظور می‌گردد. به منظور درجه‌بندی کتابخانه‌ها، طبق این استانداردها، کتابخانه‌هایی که ۹۰ تا ۱۰۰ درصد مجموعه مورد نیاز طبق فرمول A را در اختیار دارند، کتابخانه‌های درجه ۱؛ بین ۷۵ تا ۹۰ درصد، کتابخانه‌های درجه ۲؛ بین ۶۰ تا ۷۴ درصد، کتابخانه‌های درجه ۳؛ و بین ۵۰ تا ۵۹ درصد کتابخانه‌های درجه ۴ محسوب خواهند شد.

قابل ذکر است که در این بررسی چون فقط دانشجویان رشته پزشکی دانشکده‌های پزشکی و منابع کتابخانه‌های مربوط به دانشکده پزشکی مطرح است، این موارد از فرمول A مورد استفاده قرار گرفته است:

۱. مجموعه پایه ۸۵۰۰۰ جلد
 ۲. برای هر عضو هیئت علمی تمام وقت ۱۰۰ "
 ۳. برای هر دانشجوی تمام وقت ۱۵ "
 ۴. هر رشته تحصیلی در سطح دکتری حرفه‌ای (دکتری عمومی) ۶۰۰۰ "
- آقای محمود حقیقی در تحقیق خود با عنوان ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی شهر

تهران، وضعیت موجود کتابخانه‌های دانشگاهی مستقر در شهر تهران را که حداقل در سطح کارشناسی فعالیت دارند و قاعدتاً باید بیشتر با امر تحقیق سرو کار داشته باشند، بر اساس استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی مورد ارزیابی قرار داده و بدینوسیله کفایت و غنای این مجموعه‌ها به عنوان مصادیقی از کل مجموعه‌های کتابخانه‌های دانشگاهی کشور محک‌زده شده است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که:

۱. کتابخانه‌های دانشگاه تهران با داشتن ۸۰ درصد از مجموعه بر اساس فرمول A، درجه ۲؛
۲. کتابخانه‌های دانشکده‌های سازمان صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران و کتابخانه‌های دانشگاه علامه طباطبائی هر دو با داشتن ۶۹ درصد از مجموعه بر اساس استاندارد A، درجه ۳؛
۳. کتابخانه‌های دانشگاه امام حسین، دانشگاه شاهد و مدرسه عالی شهید مطهری هر سه با داشتن ۵۵ درصد از مجموعه لازم درجه ۴ محسوب می‌شوند.

روش کار و نحوه گردآوری اطلاعات

برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه‌ای که از ۱۷ سؤال کلی تشکیل شده بود و ۲۹۰ واحد اطلاعات را در برداشت استفاده گردید و اطلاعات موردنظر از ۱۶ کتابخانه مرکزی و ۲۲ کتابخانه دانشکده‌ای که جمعاً ۳۸ کتابخانه جامعه مورد مطالعه را تشکیل می‌داد، گردآوری شد. تکمیل اطلاعات مربوط به مراکز مستقر در استان تهران از طریق مراجعه حضوری صورت گرفت. تجزیه و تحلیل اطلاعات نشان داد که ترکیب این کتابخانه‌ها به شرح زیر است: نیروهای متخصص کتابداری ۱۲ نفر، که از این تعداد ۳ نفر کاردان، ۱ نفر کارشناس، ۷ نفر کارشناس ارشد، ۱ نفر دکتری، و ۳ نفر سایر تخصص‌هاست.

بررسی اطلاعات مربوط به نیروی انسانی شاغل در کتابخانه‌های مورد مطالعه نشان می‌دهد که رشد کتابخانه‌ها در مورد به کارگیری نیروی انسانی طی سالهای ۶۵ لغایت ۷۱ روند افزایشی داشته به طوری که این افزایش در سال ۷۱ نسبت به سال ۶۵ حدود دو برابر بوده است. کارکنان متخصص رشته کتابداری در سال ۷۱ نسبت به سال ۶۵ حدود ۴ برابر افزایش را نشان می‌دهد، در حالی که افزایش کارکنان غیر رشته کتابداری در سال ۷۱ نسبت به سال ۶۵ حدود ۲ برابر بوده است.

بیشترین افزایش در مقطع فوق دیپلم رشته کتابداری به چشم می‌خورد که در سال ۷۱ نسبت به سال ۶۵ حدود ۸ برابر افزایش یافته است. بیشترین کاهش در مورد کارکنان دیپلمه است که در سال ۷۱ نسبت به سال ۶۵ با اینکه از نظر تعداد، افزایش یافته ولی حدود ۲ درصد کاهش را نشان می‌دهد.

در مورد کارکنان کارشناس رشته کتابداری در سال ۷۱ نسبت به سال ۶۵ از نظر تعداد، بیش از دو برابر افزایش یافته است. افزایش تعداد دکتری غیر رشته کتابداری نسبت به تعداد دکتری رشته کتابداری نیز چشمگیر است (۹ نفر دکتر غیر کتابدار در مقابل ۱ نفر دکتر رشته کتابداری).

تحلیل داده‌ها

در مورد موجودی کتابخانه‌ها (جدول ۱)، بیشترین موجودی مربوط به کتابخانه‌های وابسته به دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان (جمعاً ۸۹۹۴۵) شامل ۸۳۳۶۱ جلد کتاب، ۱۰۸۶ جلد نشریه، ۵۲۱۶ جلد پایان‌نامه، ۱۳۶۶ فریم اسلاید، ۱۴۶ کاست نوار صوتی، ۵۸ کاست نوار ویدئو، ۲۷ فیلم و ۲۴ دیسکت کامپیوتر است که با احراز ۵۵ درصد از مجموعه مورد نیاز بر اساس فرمول A، جزو کتابخانه‌های درجه ۴ محسوب می‌شود.

از نظر تعداد دانشجو و عضو هیئت علمی (جدول ۲)، بیشترین دانشجوی مشغول به تحصیل ۳۹۴۲ نفر (۱۲٪) و بالاترین تعداد اعضای هیئت علمی ۷۳۸ نفر (۱۶٪) به دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران تعلق دارد. با اینکه دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی با ۳۳۴۱ نفر (۱۰٪) دانشجو و ۵۳۲ نفر (۱۱٪) عضو هیئت علمی بعد از دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران قرار دارد، فقط ۲٪ از کل منابع را دارا می‌باشد.

دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، با وجودی که از نظر دانشجویان شاغل به تحصیل فقط ۹٪ از کل دانشجویان رشته پزشکی کشور (۳۰۰۳ نفر) و ۶٪ از کل اعضای هیئت علمی (۲۶۶ نفر) را دارد، بیشترین درصد از کل منابع (۱۵٪) را در اختیار دارد.

نسبت کل دانشجویان به استادان در سال ۷۱ حدود ۷ است، یعنی به ازای هر ۷ دانشجو در کل کشور یک استاد وجود دارد.

دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی همدان با داشتن یک استاد به ازاء هر ۴ دانشجو در بهترین وضعیت و دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی بندرعباس با داشتن یک استاد به ازای هر ۷۰ دانشجو بدترین وضعیت را از نظر استاد دارد.

جدول ۱. توزیع فراوانی منابع موجود در کتابخانه‌های مورد مطالعه به تفکیک دانشکده‌های پزشکی و کتابخانه‌های تابعه در کشور در سال ۱۳۷۱

جدول ۱

ردیف	دانشکده پزشکی و کتابخانه مربوط به دانشکده	کتاب	نشریه	پایاننامه	اسلاید	نوار صوتی	نوار ویدئو	فیلم	سایر مواد سمعی و بصری	جمع
۱	اراک:	۵۴۳۷	۱۶۲	.	.	.	.	.	۱۹ دیسکت کامپیوتر	۵۶۱۸
۲	- مرکزی ارومیه:	۱۲۰۰۰	۳۰۷	۳۰۰	.	.	.	.	۲۳	۱۲۶۳۰
۳	- مرکزی اصفهان:	۲۹۳۱	۶۴۱	۲۶۰۸	۱۶۶	۹۶	۵۸	۲۴	۱۲	۸۹۹۴۵
۴	- پزشکی اهواز:	۸۰۲۳۰	۲۴۵	۲۶۰۸	۱۲۰۰	۵۰	.	۳	۱۲	۱۷۳۹۸
۵	- مرکزی ایران:	۱۲۷۰	۵۲۰	۲۱۲۵	۵	۸	.	.	۱۲	۱۷۳۹۸
۶	- پزشکی بابل:	۱۳۳۸۲	۱۱۳	به مرکزی منتقل شده	۱۳۰۰	.	۲۲	.	.	۱۷۳۹۸
۷	- مرکزی بندرعباس:	۲۷۰۷۶	۲۰۷۵	۵۷۱	۱۵۲۷۵	۱۰۰	۲۶۸	۷۷۰	۲۰	۲۳۲۴۱
۸	- پزشکی بیرجند:	۱۰۱۳۵	۱۰۱	۱۰۱۹	.	.	.	.	.	۲۳۲۴۱
۹	- پزشکی تهران:	۸۲۰۰	۲۸۶	۳۷	.	.	.	.	۱۳	۸۵۳۳۶
۱۰	- پزشکی تهران:	۶۴۹۱	۲۲۸	۸	.	۱	.	.	۱۸	۱۱۳۰۸
۱۱	- پزشکی تهران:	۱۰۲۰۰	۱۱۵	۱	۱۸۴۴۵	۲۷۱	۱۵۲	.	.	۱۱۳۰۸
۱۲	- پزشکی تهران:	۱۶۳۸۱	۸۰۹	۱۰۷۶	۷۷۲۰	۷۰	۷۲	.	۷	۲۶۲۳۳
۱۳	- اختصاصی پرشکاف تهران:	۵۵۶۰	.	۲۰۵۱	۱۵۰۰	.	۲۲	.	.	۲۶۲۳۳
۱۴	- پزشکی تهران:	۵۵۳۶۱	۲۷۸	۱۹۱۸۳	۵۰۰	۱۵	۵۲	.	۱۵	۷۵۱۲۵
۱۵	- پزشکی تهران:	۲۲۸۰	۱۵۳	.	.	.	.	.	۱۱ نسخ خطی	۲۴۳۲
۱۶	- پزشکی تهران:	۷۳۵۷	۱۰۵	۲	.	.	.	.	۱۸ دیسکت کامپیوتر	۷۴۸۲
۱۷	- مرکزی تهران:	۲۰۵۷۹	۳۴۹	۳۱	۳۹۷۲	۳۰۰	۹۵۹	۱۰	۱۸	۲۵۰۴۹
۱۸	- پزشکی تهران:	۲۷۲۴	.	.	.	.	.	.	.	۲۵۰۴۹
۱۹	- مرکزی تهران:	۷۷۹۰	.	۲۹۵۰	۲۱	۴۵	.	.	.	۸۲۰۵
۲۰	- مرکزی تهران:	۵۶۵۳	۱۵۱	.	۲۰۰۰	۱۴۹	۷۰	.	.	۶۱۰۳
۲۱	- مرکزی تهران:	۱۱۶۳۱	.	.	.	.	۶۸	.	۱۹ دیسکت کامپیوتر	۱۱۷۱۸
۲۲	- مرکزی تهران:	۱۶۰۹۳	۱۴۷	۱۳	.	.	.	.	.	۱۶۲۵۳
۲۳	- شهید بهشتی تهران:	۳۵۲۸	۷۹۱	.	۲۸۷۱۰	.	۳۱۵	.	۳۱	۱۳۹۴۸
۲۴	- پزشکی تهران:	۶۶۲۰	۱۲۳	۱۹۴۶	.	.	.	.	.	۱۳۹۴۸

دنباله جدول ۱.

ادامه جدول یک

ردیف	دانشکده پزشکی و کتابخانه مربوط به دانشکده	کتاب	نشریه	پایاننامه	اسلاید	نوار صوتی	نوار ویدئو	فیلم	سایر مواد سمعی و بصری	جمع
۱۹	شیراز: - پزشکی	۳۰۰۹۱	۵۹۶	۱۳۵۰	۲۰۲۰	۳۲۰۰	۲۸۰	۲۵	۲۲ * ۲۵۰ میکرو فیلم ۲۸ نسخ خطی	۳۵۸۸۲
۲۰	فسا: - پزشکی	۶۹۹۰	۲۰	*	*	*	*	*	۱۰ *	۷۰۲۰
۲۱	قزوین: - پزشکی	۱۳۶۷۲	۱۸۲	۲۵	۲۲۹۸۰	۶۵۰	۲۰۹	*	۱۹ دیسکت کامپیوتر	۱۵۲۷۹
۲۲	کاشان: - پزشکی	۹۷۰۰	۱۵	*	۵	*	۲۰	*	*	۹۷۵۵
۲۳	کرمان: - مرکزی	۳۵۲۶	۲۰۰	۳۶۵	۲۲۰۰	۱۲۰	۱۹۵	*	*	۲۲۳۳۰
۲۴	کرمانشاه: - مرکزی	۲۳۰۹۰	۲۲۲	۶۲۸	*	۷۵۰۶۰	۱۲	۵۵	*	۲۲۳۳۰
۲۵	گیلان: - مرکزی	۵۶۹۱	۲۲۲	۷۰	۵۰۲	۲۳۹	۲	*	۲۷ دیسکت کامپیوتر	۱۵۷۱۹
۲۶	مشهد: - مرکزی	۸۹۱۰	۱۳۲	۱۲۳	۱۷۰۰	۳۷	*	*	*	۱۵۷۱۹
۲۷	همدان: - مرکزی	۱۲۰۰۰	۲۸۳	*	۹۰۰۰	*	*	۳۵۰	۱۲ دیسکت کامپیوتر	۵۵۲۶۲
۲۸	یزد: - پزشکی	۲۰۷۲۳	۲۲۶	۲۸۳	*	*	*	*	*	۲۱۶۷۳
جمع		۵۲۹۸۸۷	۱۲۳۱۸	۲۲۱۱۲	۲۰۳۲۳۵	۵۵۸۹	۲۸۸۲	۱۱۸۲	۹۸۲	۶۱۸۷۲۱

در مورد سرانه کتاب نسبت به دانشجو، دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی زاهدان از وضعیت بهتری برخوردار است و نسبت کتاب به ازای هر دانشجو طی سالهای مورد مطالعه، پانزده جلد بیشتر بوده است.

نکته قابل توجه اینکه دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی همدان در سال ۷۱، با ۶۷ جلد کتاب به ازای هر دانشجو بیشترین سرانه و دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی در همان سال با ۴ جلد کتاب به ازای هر دانشجو کمترین سرانه را داشته است.

جدول ۲. توزیع دانشجویان مشغول به تحصیل و اعضای هیئت علمی دانشکده‌های پزشکی کل کشور در سال ۱۳۷۱

ردیف	دانشکده پزشکی	تعداد دانشجو	تعداد اعضای هیات علمی
۱	اراک	۳۸۷	۳۹
۲	ارومیه	۱۰۰۵	۷۱
۳	اصفهان	۳۰۰۳	۲۶۶
۴	اهواز	۱۳۵۱	۲۲۳
۵	ایران	۲۶۶۴	۴۱۴
۶	بابل	۷۲۴	۹۹
۷	بندرعباس	۶۲۷	۹
۸	بیرجند	۳۸۵	۴۸
۹	تبریز	۱۵۰۹	۲۴۴
۱۰	تهران	۳۹۴۲	۷۳۸
۱۱	جهرم	۵۰۵	۲۷
۱۲	رفسنجان	۴۰۱	۷۶
۱۳	زاهدان	۶۴۶	۱۳۵
۱۴	زنجان	۳۴۷	۴۴
۱۵	ساری	۳۸۲	۷۲
۱۶	سمنان	۳۹۳	۴۹
۱۷	شهرکرد	۵۳۲	۱۰۷
۱۸	شهید بهشتی	۳۳۴۱	۵۳۲
۱۹	شیراز	۲۲۵۸	۲۲۰
۲۰	فسا	۵۸۱	۲۹
۲۱	قزوین	۷۶۴	۸۸
۲۲	کاشان	۵۷۳	۷۵
۲۳	کرمان	۸۸۴	۱۳۵
۲۴	کرمانشاه	۷۰۴	۱۲۰
۲۵	گیلان	۸۳۵	۱۲۹
۲۶	مشهد	۲۱۰۹	۴۱۵
۲۷	همدان	۶۱۹	۱۷۲
۲۸	یزد	۶۹۵	۱۰۳
جمع		۳۲۱۶۶	۴۶۷۹

مأخذ: نشریه اطلاعات کلی در مورد آموزش پزشکی در جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۱.

با مقایسه‌ای که بین مجموعه مورد نیاز بر اساس فرمول A و مجموعه موجود در کتابخانه‌های مورد مطالعه به عمل آمد (جدول ۳)، مجموعه هیچ یک از کتابخانه‌ها طبق استانداردهای انجمن کتابخانه‌های پژوهشی و دانشگاهی به حدنصاب نمی‌رسد و قابل تعمقتر اینک:

مجموعه کتابخانه مرکزی و کتابخانه دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی با اختلاف ۱۸۰,۳۶۷ جلد از استاندارد فقط پاسخگوی ۷٪ از نیازهای دانشجویان و اعضای هیئت علمی موجود در این دانشکده می‌باشد.

- کتابخانه پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران با تفاوت ۱۴۸,۸۰۵ جلد از استاندارد و با توجه به سال تأسیس آن (۱۳۳۱) که قدیمیترین کتابخانه مورد مطالعه می‌باشد، فقط قادر است پاسخگوی ۳۴٪ از نیازهای دانشجویان و اعضای هیئت علمی دانشکده باشد. کتابخانه‌هایی که با اختلافی بیش از صد هزار جلد از مجموعه مورد نیاز و استاندارد مواجه هستند به ترتیب ایران، اهواز، تبریز، شیراز، یزد، مشهد، بابل، گیلان و ارومیه می‌باشند.

نقطه ضعف دیگری که در ساختار مجموعه‌های موجود مشاهده می‌شود، عدم تناسب موجودی مواد غیرچاپی کتابخانه با مواد چاپی آنهاست (جدول ۴). ارقام به دست آمده حاکی از آن است که احتمالاً در برنامه‌های مجموعه‌سازی کتابخانه‌ها به رشد مجموعه‌های غیرچاپی به اندازه مواد چاپی توجه نشده است؛ و شاید این بیانگر عدم آگاهی این مراکز از اهمیت و کاربرد این مواد در امر آموزش است.

در مطالعه مجموعه موجود کتابخانه‌ها در هر یک از سالهای ۶۵ تا ۷۱ و مقایسه آنها با مجموعه مورد نیاز بر اساس استاندارد کتابخانه‌های پژوهشی و دانشگاهی این نتیجه به دست آمد که:

مجموعه موجود در سال ۶۵ فقط ۸٪ از نیازهای استادان و دانشجویان را جابگو بوده و هر چه به سال ۷۱ نزدیکتر می‌شویم، این روند رو به بهبود رفته به نحوی که موجودی منابع در سال ۷۱، نیازهای ۱۸٪ از اساتید و دانشجویان را برآورده می‌کند، این میزان نسبت به سال ۶۵، حدود ۲/۵ برابر افزایش را نشان می‌دهد ولی در مقایسه با استانداردهای ACRL هنوز اختلاف فاحشی به چشم می‌خورد.

جدول ۳. تفاوت مجموعه مورد نیاز بر اساس فرمول A و مجموعه موجود کتابخانه‌های مورد مطالعه و تعیین درصد مجموعه موجود به مجموعه مورد نیاز بر اساس فرمول A در سال ۱۳۷۱

ردیف	کتابخانه‌های تابعه دانشکده پزشکی	مجموعه مورد نیاز بر اساس فرمول A	مجموعه مواد چاپی مواد	معادلهای جلدی مواد میکروفرمی و مواد سمعی و بصری موجود	کل مجموعه موجود شامل مواد چاپی و معادلهای جلدی میکروفرمی و میکروفیلم و مواد سمعی و بصری	تفاوت مجموعه موجود یا مجموعه مورد نیاز بر اساس فرمول A	درصد مجموعه موجود به مجموعه مورد نیاز بر اساس فرمول A
۱	اراک	۱۰۰۷۰۵	۵۵۹۹	۱۹	۵۶۱۸	۹۵۰۸۷	۶
۲	ارومیه	۱۱۳۱۷۵	۱۲۶۰۷	۳۳	۱۲۶۰۷	۱۰۰۵۲۵	۱۱
۳	اصفهان	۱۶۲۶۲۵	۸۹۶۶۳	۲۸۲	۸۹۶۶۳	۷۲۷۰۰	۵۵
۴	اهواز	۱۳۳۵۶۵	۱۷۳۳۰	۶۸	۱۷۳۳۰	۱۱۶۱۶۷	۱۳
۵	ایران	۱۷۲۳۶۰	۲۰۹۷۷	۱۲۶۲	۲۲۲۲۱	۱۲۹۹۱۹	۲۵
۶	بابل	۱۱۱۷۶۰	۸۵۲۳	۱۳	۸۵۲۳	۱۰۳۲۲۴	۸
۷	بندر عباس	۱۰۱۳۰۵	۶۷۲۷	۱۹	۶۷۲۷	۹۲۵۵۹	۷
۸	پیر حسد	۱۰۱۵۷۵	۱۰۳۱۶	۹۹۲	۱۱۳۰۸	۹۰۲۶۷	۱۱
۹	تبریز	۱۳۸۰۳۵	۲۵۸۷۷	۳۵۶	۲۶۲۳۳	۱۱۱۸۰۲	۱۹
۱۰	تهران	۲۲۳۹۳۰	۷۵۰۲۲	۱۰۳	۷۵۱۲۵	۱۲۸۸۰۵	۲۳
۱۱	شهرم	۱۰۱۲۷۵	۲۲۳۳	*	۲۲۳۳	۹۶۸۳۲	۴
۱۲	رقنسجان	۴۶۱۵	۷۲۶۴	۱۸	۷۲۸۲	۹۷۱۳۳	۷
۱۳	زاهدان	۱۱۴۱۹۰	۲۳۶۸۳	۱۳۶۶	۲۵۰۲۹	۸۹۱۴۱	۲۲
۱۴	زنجان	۱۰۰۶۰۵	۸۰۲۰	۱۶۵	۸۲۰۵	۹۲۴۰۰	۸
۱۵	ساری	۱۰۳۹۳۰	۵۸۰۴	۲۹۹	۶۱۰۳	۹۷۸۲۵	۶
۱۶	سمنان	۱۰۱۷۹۵	۱۱۶۳۱	۸۷	۱۱۷۱۸	۹۰۰۷۷	۱۲
۱۷	شهرکرد	۱۰۹۶۸۰	۱۶۲۵۳	*	۱۶۲۵۳	۹۳۲۴۷	۱۵
۱۸	شهر هشتی	۱۹۲۳۱۵	۱۳۰۲۸	۹۲۰	۱۳۹۲۸	۱۸۰۳۶۷	۷
۱۹	شیراز	۱۴۶۸۷۰	۲۳۰۳۷	۳۸۶۵	۳۵۸۸۲	۱۱۰۹۸۸	۲۴
۲۰	فسا	۱۰۲۶۱۵	۷۰۳۰	۱۰	۷۰۴۰	۹۵۵۷۵	۷
۲۱	فروین	۱۱۱۲۶۰	۱۳۹۰۱	۱۳۷۸	۱۵۲۷۹	۹۵۹۸۱	۱۴
۲۲	کاشان	۱۰۷۰۹۵	۹۷۱۵	۴۰	۹۷۵۵	۹۷۳۳۰	۹
۲۳	کرمان	۱۱۷۷۶۰	۲۰۳۰۱	۱۹۲۹	۲۲۲۳۰	۹۵۵۳۰	۱۹
۲۴	کرمانشاه	۱۱۳۵۶۰	۲۳۹۴۲	۳۹	۲۴۰۳۸	۸۹۵۲۲	۲۱
۲۵	گیلان	۱۱۶۴۲۵	۱۵۲۷۰	۲۲۹	۱۵۲۷۹	۱۰۰۷۰۶	۱۴
۲۶	مشهد	۱۶۴۱۲۵	۵۲۷۲۲	۵۲۲	۵۵۲۶۴	۱۰۸۸۷۱	۳۳
۲۷	همدان	۱۱۷۴۸۵	۲۱۶۵۲	۲۱	۲۱۶۷۳	۷۵۸۱۲	۲۵
۲۸	یزد	۱۱۱۷۲۵	۲۶۷۰	*	۲۶۷۰	۱۰۹۰۵۵	۲
	جمع	۳۴۹۸۳۹۰	۶۰۲۳۱۷	۱۲۴۰۲	۶۱۸۷۲۱	-۲۸۷۹۶۶۹	

جدول ۴. تفاوت مجموعه مورد نیاز بر اساس فرمول ۸ و مجموعه موجود کتابخانه‌های مورد مطالعه طی سالهای ۱۳۶۵ لغایت ۱۳۷۱.

سال	حیات علمی	واشنگتن	مجموعه لازم به آزاد دانشگاه	مجموعه لازم حیات علمی	مجموعه پایه بازار کتابخانه‌های موجود واست به دانشگاه‌های پزشکی در هر سال	مجموعه لازم بازار رسته پزشکی موجود در دانشگاه‌های پزشکی کل کشور	کل مجموعه مورد در کتابخانه‌ها	کل منابع موجود در کتابخانه‌های مورد مطالعه	تفاوت مجموعه موجود با مجموعه مورد نیاز	درصد مجموعه موجود به مجموعه مورد نیاز
۱۳۶۵	۳۵۰۵	۱۶۸۲۸	۶۵۳۲۰	۳۵۰۵۰۰	$۸۶۰۰۰ \times ۲ = ۱۷۲۰۰۰$	$۶۰۰۰ \times ۲۴ = ۱۴۴۰۰۰$	۲۷۸۷۲۰	۲۲۹۷۰۸	-۲۵۵۵۱۲	۸
۱۳۶۶	۲۹۳۸	۲۱۹۰۹	۳۲۸۳۵	۲۹۳۸۰۰	$۸۵۰۰۰ \times ۲ = ۱۷۱۰۰۰$	$۶۰۰۰ \times ۲۶ = ۱۵۶۰۰۰$	۲۹۸۸۳۵	۲۷۸۵۷۵	-۲۷۰۹۶۰	۹
۱۳۶۷	۳۲۲۶	۲۶۵۳۵	۳۹۸۰۲۵	۳۲۲۶۰۰	$۸۵۰۰۰ \times ۲ = ۱۷۲۸۰۰۰$	$۶۰۰۰ \times ۲۸ = ۱۶۸۰۰۰$	۳۲۶۸۶۲۵	۳۳۲۲۲۵	-۲۹۳۵۰۰	۱۰
۱۳۶۸	۳۲۲۶	۲۸۸۷۲	۴۳۳۰۸۰	۳۲۲۶۰۰	$۸۵۰۰۰ \times ۲ = ۱۷۳۸۰۰۰$	$۶۰۰۰ \times ۲۸ = ۱۶۸۰۰۰$	۳۳۰۳۶۸۰	۳۲۸۲۶۸	-۲۹۲۰۹۱۲	۱۲
۱۳۶۹	۳۹۸۷	۲۹۹۵۲	۴۹۹۲۸۰	۳۹۸۷۰۰	$۸۵۰۰۰ \times ۲ = ۱۷۴۸۰۰۰$	$۶۰۰۰ \times ۲۸ = ۱۶۸۰۰۰$	۳۳۹۵۹۸۰	۳۳۰۰۳۶	-۲۹۵۵۹۴۴	۱۳
۱۳۷۰	۴۹۲۳	۳۲۲۰۹	۶۸۳۱۲۵	۴۹۲۳۰۰	$۸۵۰۰۰ \times ۲ = ۱۷۵۲۸۰۰۰$	$۶۰۰۰ \times ۲۸ = ۱۶۸۰۰۰$	۳۴۷۳۳۲۵	۵۰۲۱۸۲	-۲۹۶۱۲۵۳	۱۴
۱۳۷۱	۴۶۷۹	۳۲۱۶۶	۶۸۲۲۹۰	۴۶۷۹۰۰	$۸۵۰۰۰ \times ۲ = ۱۷۶۲۸۰۰۰$	$۶۰۰۰ \times ۲۸ = ۱۶۸۰۰۰$	۳۴۹۸۲۹۰	۶۱۸۷۲۱	-۲۸۷۹۶۶۹	۱۸

ماخذ: اطلاعات کلی در مورد آموزش پزشکی در جمهوری اسلامی ایران مردادماه ۱۳۷۱، اسفند ۱۳۷۱.

نتایج و پیشنهادات:

با توجه به اهمیت منابع کتابخانه‌ای در امر آموزش و پژوهش هیچ چیزی نمی‌تواند جایگزین مجموعه‌ای شود که متناسب با هدفها و نیازهای این رشته گردآوری شده و به طور مداوم در راستای این نیازها رشد یافته و دانش مدون را در اشکال مختلف آن فراهم آورد. بررسی حاضر که ۳۸ کتابخانه مربوط به دانشکده‌های پزشکی موجود در دانشگاههای علوم پزشکی کل کشور را مورد ارزیابی قرار داده، حاکی از آن است که مجموعه همه کتابخانه‌های دانشگاهی (جامعه مورد مطالعه) زیر سطح استاندارد بوده و رشد کافی نداشته‌اند. شاید با توجه بیشتر به امر مجموعه‌سازی تا حدودی این مشکل را بتوان برطرف نمود.

بر اساس نتایج حاصل از این بررسی عدم کافی بودن موجودی مواد غیرچاپی کتابخانه، ناشی از هر عاملی که باشد، خواه از مسائل اقتصادی و خواه کمبود افراد ماهر، قابل توجیه نبوده و نه تنها ارائه خدمات کنونی کتابخانه‌ها را مختل می‌سازد، بلکه موجب غفلت از نیازهای نسلهای آینده می‌شود.

مسئله دیگر که توجه آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، بودجه خرید مواد کتابخانه‌ای است که در اکثر موارد مشخص نبوده و در بعضی از موارد هم که مشخص بوده این اعتبار بسیار ناچیز بوده است.

در این مسیر باید بودجه خرید مواد هر کتابخانه متناسب با نیازهای آن تعیین و رقم مشخص آن در ابتدای هر سال مالی، به منظور برنامه‌ریزی لازم و تعیین اولویتها در اختیار مسؤولین کتابخانه‌ها قرار گیرد و این اعتبار خرید مواد باید هماهنگ با رشد قیمتها هر ساله افزایش یابد. این واقعیت را باید قبول کرد که وضعیت اقتصادی دانشگاهها مانع رشد بایسته مجموعه کتابخانه‌ها شده است. از سوی دیگر در زمانی که با پدیده‌ای به نام انفجار اطلاعات از یک طرف، و با افزایش قیمت کتب و نشریات و تنگنای ارزی مواجه هستیم، و فراهم آوردن امکانات عادی برای تأمین نیازهای ضروری چندان آسان نیست، مناسبترین راه حل استفاده از سرویس امانت بین کتابخانه‌ای به نظر می‌رسد. شاید این خود قدمی باشد تا خدمات کتابخانه‌ها از رشد و پویایی مطلوبی برخوردار شوند. ■

مآخذ:

Association of College and Research Libraries. College Library Standards Committee.

"Standards for College Libraries, 1986". in: *College and Research Libraries News*.

no. 3, March 1986, pp. 189 – 200.

حقیقی، محمود. "ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران". فصلنامه پیام کتابخانه.

سال ۳، ش ۱. (بهار ۱۳۷۲): ص ۱۸ - ۳۶.

کریمی، محمود. "بررسی وضعیت آموزش پزشکی کشور و تعیین عوامل مؤثر در کیفیت آن".

مرکز مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، نشریه

شماره (۲): ص ۹ - ۱۱.

عزیزی، فریدون. "آموزش پزشکی، پیشرفتها و تنگناها". مجله پزشکی دانشگاه علوم پزشکی

شهید بهشتی. سال دوازدهم، شماره ۱، ۲: ص ۳.

منفرد، الهه؛ سلیم پناه، لادن. اطلاعات کلی در مورد: آموزش پزشکی در جمهوری اسلامی ایران.

مرکز مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی.